

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

Teză de doctorat

Rezumat

Conducător științific: prof. univ. dr. Constantin Dram

Doctorand: Bărbosu Vlad – Ovidiu

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

Teză de doctorat

Abélard și Héloïse – de la „persoană” la „personaj”

Conducător științific: prof. univ. dr. Constantin Dram

Doctorand: Bărbosu Vlad – Ovidiu

CUPRINS

ARGUMENT

I. INTRODUCERE

I.1. Portretul intelectualului medieval în contextul evoluției culturale europene

I.2. Mediul urban și influența acestuia în „nașterea intelectualului”. Impactul *Renașterii carolingiene* asupra mediului cultural medieval

I.3 Tradiția clasică – sursă a modernității

II. CARACTERISTICILE *MODERNITĂȚII* ABÉLARDIENE

II.1. Atacul asupra tradiției în logică și teologie

II. 2. *Scrisorile*. Îndemnul pentru recunoașterea realității interioare

II.3. *Historia Calamitatum* și înțelegerea dramei umane

III. CONCEPTUL DE „PERSONĂ” ÎN EVUL MEDIU

III. 1. Fundamentele terminologice și conceptuale

III.1.1. Contextul filosofic

III.1.2. Contextul teologic

III.2. Teoria Cappadociană a Individualității.

III.3. Noua provocare: Hristologia

III.4. Consiliul de la Calcedon și problema hristologică

III.5. Individul în teologia Miafizită: Severus din Antiohia și Ioan Philoponus

III.6. Soluția calcedoniană: naturile individuale și anhypostatonul

IV. ABÉLARD ȘI PROPRIA INDIVIDUALITATE. ZORII *MODERNITĂȚII*

IV. 1. Abordări critice în logică și teologie

IV.2. Umilirea publică

IV.3 *Scrisorile*. Recunoașterea realității interioare autentice

V. DOCUMENTE ALE VIETII REALE

V.1. Dimensiunea autobiografică a existenței

V.1.1. Corespondența ca autobiografie indirectă

V.1.2. Contextul istoric și personal

V.1.3. Scrisoarea ca spațiu al confesiunii

V.1.4. Relația dintre *intimitate* și *public*

V.1.5. Tensiunea dintre adevăr și construcție literară

V.1.6. Paralele cu alte autobiografii medievale

V.2. Hermeneutica alchimică. Transformarea sufletului și a relației afective

V.2.1. Introducere în simbolismul alchimic

V.2.2. *Nigredo*: Descompunerea iubirii și inițierea transformării

V.2.3. *Albedo*: Purificarea dorinței și a sufletului

V.2.4. *Rubedo*: Uniunea finală și transcendența

V.2.5. Simbolismul alchimic în scrisori

V.2.6. Paralele între alchimie și structura relației afective

V.2.8. Reflecții filosofice asupra transformării

V.3. Lecturi psihanalitice ale poveștii Abélard și Héloïse: între Freud și Jung

V.3.1. Introducere în perspectiva psihanalitică

V.3.2 Complexul Oedip: Autoritate, rivalitate și sexualitate

V.3.3. Pulsunile *erosului* și *thanatosului*

V.3.4. *Anima* și *animus*: Dialectica jungiană ca oglindă

V.3.5. Inconștientul colectiv și arhetipurile

V.3.6. Traumă și mecanisme de apărare

V.3.7. Transferul și contratransferul: Dinamicile relaționale

V.3.8. Sublimare și transformare

V.3.9. Reflecții asupra *umbrelor* personale

V.3.10. Finalitate psihanalitică: Transformarea traumei în sens

VI. IMAGINEA LUI ABÉLARD ÎN LITERATURĂ

VI.1. Repere introductive

VI.2 Abélard și Héloïse în literatura medievală

VI.2.1. Epistolele lui Abélard și Héloïse – între realitate și literatură

VI.2.2. Romanul cavaleresc și influențele asupra imaginii lui Abélard

VI.3 Abélard în literatura Renașterii și a Iluminismului

VI.3.1. François de Rosset și povestirile moralizatoare

VI.3.2. Voltaire și Abélard – între rațiune și ironie

VI.4. Abélard în literatura romantică și victoriană

VI.4.1. Alfred de Musset și idealizarea pasiunii tragic

VI.4.2. Abélard și Héloïse în literatura engleză: Alexander Pope

VI.5. Imaginea lui Abélard în literatura modernă și contemporană

VI.5.1. George Moore și reinterpretarea psihologică

VI.5.2. Postmodernismul și reinterpretarea relației Abélard-Héloïse

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

I. Introdúcere

I.1. Portretul intelectualului medieval în contextul evoluției culturale europene

În Evul Mediu, intelectualii, în special cei aparținând Bisericii, au fost gardienii cunoașterii și promotorii studiului în domenii precum teologia, filosofia și literatura. Figuri precum Tomas d'Aquino, Dante sau Roger Bacon au contribuit la echilibrarea dogmei religioase cu noile curente de gândire. Deși activitatea lor era limitată de cenzură și de riscul acuzației de erezie, influența lor a pregătit terenul pentru trecerea către Renaștere, unde viziunea teocentrică a început să cedeze locul unei perspective mai umaniste și raționaliste.

În același timp, mediul educațional medieval s-a dezvoltat în jurul universităților emergente precum Paris sau Oxford, unde s-a conturat metoda scolastică. Deși accesul femeilor în sfera intelectuală era restrâns, câteva figuri remarcabile precum Hildegard von Bingen și Christine de Pizan au lăsat contribuții notabile. Evoluția termenului „intelectual” evidențiază o diferență clară între epocile medievale și moderne: dacă azi presupune gândire critică și angajament civic, în Evul Mediu el desemna mai degrabă un cleric erudit, supus autorității religioase.

I.2. Mediul urban și influența acestuia în „nașterea intelectualului”. Impactul Renașterii Carolingiene asupra mediului cultural medieval

Orașele medievale au jucat un rol esențial în dezvoltarea intelectualității, oferind spații pentru educație și dialog. Universitățile, mănăstirile, bibliotecile și patronajul nobililor sau al Bisericii au susținut apariția unei elite culturale. În aceste centre urbane, burghezia emergentă și mobilitatea socială au favorizat o mai mare circulație a ideilor. Parisul, de exemplu, a devenit un pol cultural al Europei, unde gânditori ca Abélard au putut inova și critica tradițiile rigide ale timpului.

Renașterea Carolingiană a pregătit fundalul cultural pentru această evoluție, prin reforma educației și păstrarea textelor antice. Sub domnia lui Carol cel Mare, s-au fondat școli monahale și palatine care au reluat studiul limbii latine și al culturii clasice. Cu toate acestea, unii istorici contestă termenul „renaștere”, afirmând că a fost o dezvoltare graduală, nu o revoluție. Chiar și

așa, impactul ei a fost semnificativ, influențând formarea unor gânditori ca Abélard și modelând structura intelectuală a Evului Mediu.

I.3. Tradiția clasică – sursă a modernității

Pierre Abélard a fost influențat profund de tradiția filosofiei grecești, în special de Aristotel, al cărui model dialectic l-a adaptat în celebrul *Sic et Non*. Această lucrare constă în prezentarea unor întrebări teologice însoțite de răspunsuri contradictorii, menite să stimuleze analiza rațională. Influența aristotelică este evidentă în utilizarea logicii formale și în promovarea unei metode bazate pe dezbateri și reflecție critică. Astfel, Abélard a pus bazele unei teologii raționale, în care gândirea liberă devenea un instrument legitim în căutarea adevărului.

Pe lângă Aristotel, gândirea sa poartă urme ale influenței lui Platon, Socrate, dar și ale lui Euclid și Ptolemeu. Metoda socratică a întrebării și dialogului este vizibilă în stilul său pedagogic, iar preocuparea pentru universal și lumea ideilor reflectă o afinitate cu platonismul. Deși nu a activat în domeniile lor, claritatea logicii euclidiene și modelul cosmologic ptolemaic conturau orizontul intelectual în care Abélard gândea. Astfel, tradiția antică, reinterpretată în Evul Mediu, a devenit o punte spre modernitate, iar Abélard un precursor al spiritului critic modern.

II. Caracteristicile modernității abélardiene

II.1 Atacul asupra tradiției în logică și teologie

„Historia calamitatum”, scrisă de Abélard în jurul anului 1132, este o operă care transcende cadrele convenționale ale mărturisirii medievale. Deși folosește o structură episodică tradițională, lucrarea propune o introspecție individuală neobișnuit de profundă pentru perioada în care a fost scrisă. Abélard se construiește pe sine ca o figură intelectuală ce se ridică împotriva ipocriziei și superficialității academice, propunând în schimb o etică a autenticității și a căutării neobosite a adevărului. Reflecția sa nu are doar un scop apologetic, ci și unul formativ – el se plasează în linia unei individualități moderne, pentru care coerența interioară contează mai mult decât recunoașterea publică.

Lupta lui Abélard împotriva maeștrilor consacrați, precum William de Champeaux și Anselm de Laon, ilustrează opoziția sa față de tradiția scolastică bazată pe autoritate. În ambele confruntări, el își prezintă propriul demers ca o victorie a coerenței și rațiunii asupra obișnuinței și ambiguității. Chiar și în critica realismului, în faimoasele glosse la Porfiriu, Abélard nu se mulțumește să demonteze pozițiile consacrate, ci propune o viziune alternativă, în care conceptele nu mai sunt tratate ca entități reale, ci ca expresii ale statutului comun. Acest mod de a pune sub semnul întrebării premisele gândirii dominante, atât în logică, cât și în teologie, marchează o ruptură față de tradiție și deschide calea unei gândiri autonome, reflexive și profund moderne.

II.2 Scrisorile. Îndemnul pentru recunoașterea realității interioare

Scrisorile schimbate între Héloïse și Abélard reprezintă o continuare și o nuanțare a aceleiași critici aduse aparențelor. În prima sa scrisoare, Héloïse denunță ipocrizia propriei convertiri, afirmând că deși este privită ca o călugăriță sfântă, înăuntrul ei continuă să fie animată de pasiunea pentru Abélard. Acest gest de sinceritate extremă este receptat de Abélard nu cu respingere, ci cu o analiză atentă a autenticității morale. Împreună, cei doi transformă corespondența lor într-o reflecție continuă asupra tensiunii dintre ceea ce pare și ceea ce este, în care sinceritatea devine o valoare supremă, dar și un potențial capcană narcisică.

Această inversiune a aparențelor este dusă mai departe prin figura miresei negre din Cântarea Cântărilor, pe care Abélard o folosește pentru a sublinia frumusețea ascunsă sub o exterioritate nedemnă. El extinde astfel simbolismul moral și religios al scrisorilor, sugerând că slăbiciunea femeii poate fi o forță spirituală superioară celei masculine. Ceea ce începe ca un schimb afectiv devine un discurs teologic și moral despre identitate, autenticitate și valoarea recunoașterii propriilor limite. Prin acest dialog epistolar, Abélard și Héloïse articulează o viziune modernă asupra sinelui: un sine care se caută în oglinda celuilalt, printr-un efort continuu de auto-examinare și de depășire a iluziei publice.

II.3 Historia Calamitatum și înțelegerea dramei umane

„Historia calamitatum” nu este doar o confesiune, ci o meditație complexă asupra condiției umane și a tensiunilor intelectuale ale epocii. În paginile acestei lucrări, Abélard își povestește tinerețea, conflictele intelectuale și iubirea tragică pentru Héloïse, într-un mod care transcende simpla rememorare. Suferința devine un prilej de reflecție morală și spirituală, iar experiențele traumatice sunt integrate într-o narațiune coerentă despre căutarea sensului. Lucrarea dezvăluie o conștiință modernă a identității, care se definește nu prin apartenența la o ordine socială sau religioasă, ci prin lupta interioară pentru adevăr.

Această dimensiune profund umană este strâns legată de tensiunea centrală a operei: conflictul dintre rațiune și credință. Abélard nu respinge credința, ci o supune unui examen dialectic, arătând că adevărul teologic nu poate fi validat fără o confruntare riguroasă cu rațiunea. Această poziție l-a pus în opoziție cu autoritățile ecleziastice și i-a adus numeroase persecuții, dar și-a păstrat convingerea că suferința și umilința pot fi mijloace de purificare spirituală. Tocmai prin această articulare a unui conflict între fidelitate și gândire critică, „Historia calamitatum” se impune nu doar ca o autobiografie, ci ca un document esențial pentru înțelegerea modernității incipiente.

III. Conceptul de „persoană” în Evul Mediu

III.1. a) Contextul filosofic

Problema individualității, departe de a fi univocă, implică două întrebări distincte: cum identificăm un individ și dacă individualitatea are o valoare aparte. Gândirea antică s-a concentrat mai ales pe prima întrebare. Exemple celebre, precum anecdota atribuită lui Epicarmos, ilustrează dificultățile identificării diacronice a unui individ – cum poate o persoană fi aceeași în timp, dacă trăsăturile sale se schimbă? De asemenea, apare problema distincției între entități aparent identice (precum gemenii). Aceste întrebări au generat nevoia unor instrumente conceptuale capabile să păstreze identitatea unei entități în timp și spațiu, permițând totodată diferențierea de alte instanțe similare.

În gândirea aristotelică, individul nu este tratat ca o entitate specială, ci este definit negativ, ca substanță primară – ceea ce „nu este spus despre un subiect și nici într-un subiect”. Stoicii, în schimb, introduc ideea unei „calități individuale” care conferă fiecărui individ unicitate, dar motivația lor era tot legată de problema identificării, ca răspuns la scepticism. Porfir, influențat de ambele tradiții, propune o abordare duală: individul este atât un obiect particular, cât și o descriere definită. Această concepție, deși logico-lingvistică, va influența decisiv reflecțiile ulterioare, inclusiv în teologia creștină, unde problema individului va căpăta o profunzime ontologică fără precedent.

III.1. b) Contextul teologic

În teologia creștină de expresie greacă, termenii filosofici consacrați precum „individ” sau „particular” nu au fost adoptați în mod direct. În schimb, teologii au preferat termenul „hypostasis”, care în primele secole indica existența reală și completă a unui lucru. Origene a fost printre primii care l-a folosit pentru a accentua realitatea separată a Tatălui și a Fiului, împotriva monarhianismului. Mai târziu, episcopii din tradiția origenistă vor folosi termenul pentru a susține că fiecare persoană trinitară este o existență deplină, nu doar o manifestare sau un mod al divinității.

Momentul decisiv survine cu Vasile cel Mare, care redefinește „hypostasis” în cadrul unei teologii trinitare echilibrate, în care egalitatea dintre Persoanele Trinității este subliniată prin distincția între natura comună (ousia) și ipostasurile individuale. Natura este exprimată prin attribute comune (divinitate, bunătate), în timp ce ipostasul este determinat prin proprietăți specifice (paternitatea, filiația). Astfel, „hypostasis” capătă un nou sens: este nu doar existența concretă a unei naturi, ci și modalitatea unică prin care acea natură se manifestă. Această idee va influența profund conceptul teologic al persoanei și va deschide drumul pentru o ontologie trinitară distinctă de moștenirea filosofică greacă.

III.2. Teoria Cappadociană a Individualității

În scrierile Cappadocienilor, mai ales în Epistola 38 atribuită lui Vasile cel Mare sau Grigorie de Nisa, se conturează o teorie coerentă a individului teologic. Individul este văzut ca realizare concretă a unei naturi universale, iar acest caracter concret este exprimat prin termenul „hypostasis”. Natura (ousia) este comună tuturor membrilor unei specii, dar există doar în și prin ipostaze – concretizări particulare ale acelei naturi. Astfel, ipostaza nu este doar o instanță a naturii, ci condiția existenței acesteia.

Această viziune răspunde direct unei provocări teologice majore: cum pot fi Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt egali și totuși distincți? Analogând cu relația dintre natura umană și indivizii umani, Cappadocienii afirmă că fiecare Persoană divină este o ipostază a aceleiași naturi. De asemenea, insistența asupra proprietăților distinctive ale fiecărei ipostaze (idiomata) permite distincția fără diviziune. Această teorie nu accentuează unicitatea individului ca individ, ci doar ca manifestare concretă a unui universal. Însă tocmai această limitare va genera provocări ulterioare în contextul hristologic.

III.3. Noua provocare: Hristologia

Controversa hristologică introduce o întrebare radicală: poate un individ să participe simultan la două naturi, divină și umană? Grigorie Teologul, pentru a răspunde acestei întrebări, aplică logica trinitară teoriei hristologice, afirmând că Hristos este consubstanțial atât cu

Dumnezeu, cât și cu oamenii. Cu toate acestea, în acest context, accentul cade pe partea esențialistă a teoriei, în care participarea la o natură universală este suficientă pentru a justifica identitatea unui individ – o poziție care renunță la legătura strânsă dintre individ și ipostază prezentă în teoria cappadociană inițială.

Astfel, individul devine un „fapt brut”, a cărui existență este presupusă și nu mai este justificată ontologic. Această schimbare are consecințe profunde: înlocuiește o teorie în care ipostaza este necesară pentru ca natura să existe, cu una în care natura poate exista independent de orice realizare concretă. Este începutul unei tranziții către o ontologie în care individul nu mai este fundamentul ființei, ci o simplă instanță a unui universal, cu consecințe majore asupra dezvoltării doctrinei hristologice și asupra conceptului de persoană în general.

III.4. Consiliul de la Calcedon și Problema Hristologică

Conciliul de la Calcedon (451) consfințește formula conform căreia Hristos este „în două naturi, divină și umană”, dar această afirmație provoacă o ruptură în Biserica Răsăriteană. Dificultățile conceptuale ale acestei formule derivă din logica cappadociană aplicată de Grigorie de Nisa: dacă natura trebuie să existe în ipostaze, atunci două naturi implică, logic, două ipostaze – ceea ce duce la acuzația de nestorianism. Soluția de la Calcedon evită această concluzie, dar o face printr-un esențialism radical, în care ipostaza devine un simplu purtător de atribute, fără rol ontologic activ.

Această abordare are și alte consecințe. Dacă natura umană a lui Hristos este universală, atunci întreaga umanitate pare a participa la Întrupare – ceea ce contrazice ideea unei persoane unice întrupate. În mod similar, dacă divinitatea este comună celor trei Persoane, doar una (Fiul) se întrupează, ceea ce presupune o separație între universal și individual. În loc să rezolve tensiunile, Calcedonul pare să le complice, printr-o viziune în care natura devine autonomă față de ipostază, iar individul este redus la o funcție logică.

III.5. Individul în teologia Miafizită: Severus din Antiohia și Ioan Philoponus

În opoziție cu Calcedonul, teologia miafizită – reprezentată de Severus din Antiohia – respinge teoria universalurilor în explicația Întrupării. Severus introduce conceptul de „natură

individuală”, o formă concretă a unei naturi generale care se manifestă într-un individ particular. Această poziție reabilitează ideea că natura nu poate exista decât individualizată, păstrând principiul cappadocian conform căruia ipostaza este necesară pentru existență. Totodată, Severus insistă că Întruparea este unificarea a două naturi individuale – divină și umană – într-o singură realitate.

Această teorie, însă, conduce la o formă de particularism: fiecare individ devine o ființă ontologic unică, separată de altele din aceeași specie. Ioan Philoponus duce această idee mai departe, renunțând la universalitatea naturii și susținând că doar indivizii sunt reali. Astfel, individualitatea devine fundamentul ontologic, iar ființa universală este derivată. Deși această viziune oferă o soluție coerentă pentru Întrupare, ea implică o ruptură cu tradiția metafizică anterioară, marcând o etapă radicală în gândirea despre persoană.

III.6. Soluția Calcedoniană: Naturile Individuale și Anhypostatonul

Calcedonienii nu au rămas în urma adversarilor lor. După o perioadă de stagnare conceptuală, ei propun o teorie proprie a naturilor individuale, dar diferită de cea miafizită. În această viziune, natura individuală nu este identică cu ipostaza concretă, ci o colecție abstractă de proprietăți, înrudită cu modelul porfirian. Aceasta permite conceperea unei „natură anhipostaziată” – o natură individuală fără existență reală, posibil de „asumat” într-o ipostază distinctă.

Această separare între esență și existență este revoluționară: individul poate fi gândit abstract, fără să existe efectiv. În acest fel, ipostaza devine doar locul existenței, iar natura este conținutul inteligibil. Este un pas major în istoria gândirii, anticipând distincția dintre esență și existență care va domina ontologia medievală și modernă. Deși născută dintr-o preocupare dogmatică – apărarea doctrinei Întrupării – această soluție schimbă radical fundamentele metafizicii, deschizând calea către o viziune a ființei profund marcată de gândirea creștină.

IV. Abélard și propria individualitate. Zorii modernității

IV.1. Atacul asupra tradiției în logică și teologie

În *Historia calamitatum*, Abélard își expune viața ca o succesiune de confruntări între aparență și realitate, între o lume ipocrită și efortul său de a trăi în autenticitate. Lucrarea, deși are o formă episodică, urmărește o temă unificatoare: lupta interioară pentru coerență între gând, limbaj și faptă. Scrisă într-un ton confesiv și polemic, *Historia* devine o apărare a unui sine neînțeles, dar conștient de sine, folosind inversiunea valorilor ca strategie narativă: profesorii sunt ignoranți, călugării corupți, iar păgânii mai evlavioși decât creștinii. Abélard se prezintă astfel ca un cavaler al autenticității într-o lume inversată, propunând o etică a luptei continue pentru adevăr interior.

Această perspectivă se reflectă și în pozițiile sale teoretice: în logică, Abélard atacă realismul lui William de Champeaux prin argumente ce demontează relația simplistă dintre cuvinte și lucruri. În teologie, el respinge metoda tradițională a lui Anselm de Laon, susținând că interpretarea scripturii trebuie să pornească din rațiune și înțelegere, nu din simpla repetiție a autorității. În *Theologia summi boni*, își apără concepția despre Trinitate printr-o confruntare dialectică cu pozițiile extreme, fără a căuta un compromis, ci oferind doar răspunsuri la obiecții. Teologia devine astfel, la fel ca logica, un câmp de luptă în care Abélard încearcă să demonteze autoritatea tradiției pentru a fundamenta o înțelegere personală și rațională a credinței.

IV.2. Umilirea publică

După primele victorii intelectuale, tonul *Historiei* se schimbă în momentul în care Abélard relatează cele două mari calamități: relația cu Heloise, urmată de castrarea sa, și condamnarea teologică de la Soissons. Aceste evenimente marchează o recunoaștere a propriilor greșeli și a prețului plătit pentru mândrie și exces de încredere în sine. Spre deosebire de episoadele anterioare, aici Abélard admite eșecul interior și exterior, arătând cum a pierdut contactul cu valorile profunde

ale vieții spirituale și intelectuale. Se produce astfel o mutare de accent de la lupta cu ceilalți la lupta cu sinele – recunoașterea că ipocrizia nu este doar în afară, ci și în el însuși.

Relația cu Heloise este prezentată ambivalent: între iubire autentică și păcat, între aspirație intelectuală și dorință trupească. Abélard oferă atât o lectură tradițională a păcatului carnal, cât și una romantică, în care iubirea lor este mai autentică decât o căsătorie social acceptată. În mod similar, condamnarea teologică nu îl face să renunțe, ci să aprofundeze reflecția despre autenticitate și coerență între intenție și faptă. În *Sic et non*, Abélard propune o metodă de cercetare bazată pe confruntarea autorităților și cultivarea îndoielii ca drum spre credința adevărată. Eșecurile devin astfel prilejuri pentru o maturizare spirituală și intelectuală, în care căutarea adevărului prevalează asupra gloriei exterioare.

IV.3. Scrisorile. Îndemnul pentru recunoașterea realității interioare

Schimbul epistolar dintre Heloise și Abélard continuă retorica inversării, dar o mută pe terenul relației dintre cei doi și al întemeierii unei comunități religioase. Heloise își mărturisește suferința interioară și imposibilitatea de a se elibera de dorința pentru Abélard, în ciuda imaginii sale publice de călugăriță pioasă. Abélard răspunde recunoscând ambivalența sufletului uman și riscul autoînșelării, avertizând că chiar smerenia poate deveni o formă subtilă de mândrie. Ambii operează într-un registru în care aparența și interioritatea nu sunt doar în conflict, ci trebuie constant reevaluate prin auto-examinare și sinceritate.

În scrisorile lor, Abélard dezvoltă o hermeneutică alegorică și etică a realității interioare, folosind figura miresei negre din *Cântarea Cântărilor* pentru a reinterpretă feminitatea ca forță spirituală ascunsă sub aparența slăbiciunii. Prin această inversiune, femeia devine mai apropiată de Dumnezeu, iar căutarea spirituală devine o trudă constantă a alinierii între interior și exterior. În final, schimbul epistolar este nu doar o expresie a iubirii și suferinței personale, ci și o meditație asupra autenticității, vulnerabilității și căutării unei vieți interioare în care adevărul nu este niciodată definitiv, ci trebuie redescoperit neîncetat. Această luptă pentru coerență între sine și lume devine esența unei vieți religioase și intelectuale autentice.

V. Explicitarea arhetipologică a mitului abelardian

V.1 Încălcarea normelor medievale

Pierre Abélard întruchipează figura îndrăgostitului pasionat, dispus să sfideze întreaga ordine socială, religioasă și intelectuală a Evului Mediu în numele iubirii pentru Héloïse. Relația lor devine simbolul unei iubiri totale, care nu se supune convențiilor epocii și care implică un sacrificiu profund – atât al statutului său intelectual și religios, cât și al propriei integrități fizice. Pasiunea lui Abélard, care depășește simpla atracție fizică și devine parteneriat intelectual și vocație emoțională, transformă iubirea într-un teritoriu al transgresiunii. Între dorință și ideal, între rațiune și abandon, Abélard devine un erou tragic, un model de îndrăgostit care își asumă suferința ca pe o formă superioară de loialitate față de iubire.

Această dimensiune eroică și tragică a iubirii este analizată de diverși autori moderni. Georges Bataille interpretează pasiunea extremă ca o formă de distrugere de sine, o jertfă erotică ce atinge limitele sacralului, în timp ce Roberto Calasso vede în iubirea dintre Abélard și Héloïse expresia unui „mit viu”, care destabilizează ordinea lumii. Roland Barthes, la rândul său, explică iubirea lor prin logica discursului îndrăgostit: idealizare, suferință și exaltare, manifestate prin scrisori ce devin spații de distanță, dorință și tensiune. Această iubire nu poate fi trăită pe deplin în realitate, ci se desfășoară prin limbaj, suferință și mitologizare. Astfel, Abélard nu este doar un îndrăgostit medieval, ci o figură universală a iubirii absolute, imposibile și transcendente.

V.2. Sfidarea normelor religioase

Încălcarea normelor religioase de către Pierre Abélard constituie una dintre dimensiunile esențiale ale dramei sale personale și spirituale. În calitate de cleric și teolog, el era chemat să respecte votul castității și să se supună autorității Bisericii, dar relația sa pasională cu Héloïse îl plasează în opoziție directă cu această chemare. Prin dorința de a iubi și a trăi o legătură personală, autentică și liber asumată, Abélard încalcă nu doar norme de conduită, ci și valorile teologice

fundamentale ale epocii. Castrarea sa devine, astfel, nu doar o pedeapsă fizică, ci o formă de purificare simbolică impusă de o societate ce caută să reinstituie ordinea prin suprimarea iubirii considerate nepermise.

Mai mult decât un act de neascultare, relația lui Abélard cu Héloïse devine o formă de critică implicită la adresa dogmei și autorității religioase. Căsătoria lor secretă sfidează regulile clare ale instituției căsătoriei, iar iubirea lor pune în discuție conceptele oficiale despre păcat, castitate și vocație clericală. Prin această atitudine, Abélard se afirmă ca o figură de gânditor contestatar, pentru care experiența personală și rațiunea au prioritate față de supunerea oarbă față de dogmă. Retragera sa în mănăstire nu șterge această tensiune, ci o adâncește – iubirea și gândirea sa rămân marcate de această fractură între chemarea interioară și normele impuse din exterior. Astfel, sfidarea normelor religioase devine pentru Abélard nu doar un episod biografic, ci o componentă centrală a viziunii sale asupra adevărului, iubirii și credinței.

VI– Documente ale vieții reale

VI.1. Dimensiunea autobiografică a existenței

Corespondența dintre Abélard și Héloïse reprezintă un exemplu unic de autobiografie indirectă, unde confesiunea personală se împletește cu reflecția teologică și filosofică. Scrisorile lor, scrise în contextul profund tulburător al traumei, despărțirii și renunțării, sunt marcate de tensiuni între sinceritate și retorică, între intimitate și conștientizarea unui public larg. Abélard folosește epistolele ca mijloc de justificare morală și didactică, iar Héloïse ca spațiu al sincerității afective și al rezistenței identitare. Astfel, textele lor devin mai mult decât simple confesiuni: ele sunt negocieri de identitate, documente ale crizei și ale căutării sensului, plasate într-un context istoric al unui Ev Mediu tensionat între credință și rațiune, eros și agape, autoritate și libertate intelectuală.

În acest cadru, scrisoarea devine nu doar instrument de comunicare, ci un „vas” confesiv și literar, unde confesiunea este elaborată estetic, iar adevărul personal este reconstruit prin intermediul construcției retorice. Tensiunea dintre autenticitate și construcție literară este constantă: atât Abélard cât și Héloïse își modelează discursul în funcție de statutul și scopurile lor, fie ele morale, filosofice sau emoționale. Paralelele cu alte autobiografii medievale – de la *Confesiunile* lui Augustin până la Viețile sfinților sau scrierile misticilor – arată că scrisorile lor îmbină tradiția religioasă cu o viziune profund umană și reflexivă, contribuind astfel la formarea unei conștiințe autobiografice medievale inedite, în care iubirea, suferința și intelectul se află într-un dialog constant.

VI.2. Hermeneutica alchimică. Transformarea sufletului și a relației afective

Prin simbolismul alchimic, relația dintre Abélard și Héloïse este interpretată ca un parcurs spiritual și emoțional format din trei etape: *nigredo* (descompunere), *albedo* (purificare) și *rubedo* (uniune și desăvârșire). *Nigredo* corespunde traumei și destrămării identitare provocate de emascularea lui Abélard și retragerea forțată a Héloïsei, marcând începutul unei profunde crize personale și relaționale. *Albedo*, faza de purificare, reflectă transformarea dorinței în introspecție și clarificare emoțională, unde iubirea este sublimată în reflecție intelectuală și spirituală. Dialogul epistolar devine aici un mijloc esențial de rafinare interioară, iar scrisoarea funcționează ca un spațiu de curățare a emoțiilor și redefinire a relației.

Etapă finală, *rubedo*, semnifică uniunea transcendentă, în care iubirea lor, deși imposibilă în plan fizic, este păstrată și ridicată la un nivel simbolic și spiritual. În această fază, cei doi își asumă trecutul ca parte integrantă a unei transformări interioare profunde, iar suferința este văzută ca vehicul al cunoașterii de sine și al apropierii de divin. Iubirea devine astfel un mijloc de iluminare și mântuire, nu doar o experiență afectivă, ci și una ontologică și teologică. Între alchimie, teologie și iubire se creează o rețea de sensuri care conferă corespondenței lor un caracter universal: o operă despre natura umană, capacitatea de transformare și puterea durabilă a cuvântului scris.

VII. Imaginea lui Abélard în literatură

Epistolele dintre Abélard și Héloïse reprezintă unul dintre cele mai valoroase exemple de auto-reprezentare literară din Evul Mediu, contribuind decisiv la mitologizarea celor două figuri istorice. Având un caracter confesiv și o intensitate emoțională rar întâlnită în literatura epocii, scrisorile surprind nu doar drama unei iubiri imposibile, ci și un dialog intelectual de o complexitate remarcabilă. Abélard își folosește corespondența pentru a-și justifica suferințele și a-și reafirma superioritatea filosofică, în timp ce Héloïse oferă o voce introspectivă, marcată de luciditate emoțională și curaj. Împreună, cei doi transformă schimbul epistolar într-o meditație profundă asupra iubirii, suferinței și credinței.

Epistolele nu doar reflectă o realitate biografică, ci o modelează literar, construind o identitate care transcende limitele individuale. Abélard, în special, își creează o imagine eroică, de gânditor persecutat, a cărui suferință este simbolul luptei pentru adevăr și cunoaștere. În schimb, Héloïse refuză să accepte simplificarea iubirii lor ca greșeală trecută, păstrând viu sentimentul care o definește. Această opoziție între rațiune și pasiune, între resemnare și amintire, conferă profunzime literară scrisorilor și le transformă într-un adevărat arhetip al iubirii tragice în cultura europeană.

Scrisorile au influențat atât literatura medievală, cât și sensibilitatea literară a epocilor următoare. Deși autenticitatea completă a scrisorilor a fost uneori pusă sub semnul întrebării, ele au devenit o sursă constantă de inspirație pentru scriitorii romantici, iluministi sau moraliști. Dincolo de funcția lor biografică, aceste texte au redefinit genul epistolar și au oferit o formulă narativă prin care iubirea, suferința și reflecția filosofică se împletesc într-o construcție literară complexă. Astfel, Abélard și Héloïse devin figuri simbolice ale conflictului etern dintre iubire și rațiune, dintre individ și autoritate, dintre ideal și realitate.

De asemenea, aceste scrisori reflectă și o tensiune structurală între construcția unei narațiuni personale și mitologizarea sa ulterioară. Deși Abélard și Héloïse sunt personaje istorice, imaginea lor literară a fost permanent reinterpretată: pentru unii, simboluri ale unei iubiri eterne,

pentru alții, exemple morale sau intelectuale. Această deschidere spre multiple interpretări explică vitalitatea textelor și prezența continuă a celor doi în literatura europeană. Prin scrisorile lor, Abélard și Héloïse au devenit mai mult decât amintirea unei iubiri medievale – au devenit o expresie a condiției umane și a conflictelor sale esențiale.

Bibliografie

Bibliografie primară

Abélard Pierre, *Histoire de mes malheurs*, Paris, Mille et une nuits, 2001;

Abélard Pierre, *Lettres complètes d'Abélard et d'Héloïse - traduction nouvelle*, Paris, Librairie Garnier Frères;

Abélard Pierre, *Lettres par Héloïse et Abélard*, Paris, Union Generale d'Edtions, 1964;

Abélard Pierre, *Etica sau Cartea intitulată Cunoaște-te pe tine însuți - - Ethica seu Liber dictus Scito te ipsum*, București, Paideia, 1994;

Abélard Pierre, *Comentarii la Porfir-despre Universalii, împreună cu fragmente corespondente din Porfir, Boethius și Ioan din Salisbury*, Iași, Polirom, 2006;

Abélard Pierre, *Dialog între un filosof, un iudeu și un creștin - Dialogus inter philosophum, iudaeum et christianum*, Iași, Polirom, 2008;

Bibliografie secundară

Critică și istorie literară

Damrosch, David, *What is World Literature?*, Princeton: Princeton University Press, 2003;

Damrosch, David (ed.), *World Literature in Theory*, Chichester: Wiley-Blackwell, 2014;

Delleuze Gilles and Guattari Felix, *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*, University of Minnesota Press, translated by Brian Massumi;

D'haen, Theo, *Text to Reader: A Communicative Approach to Fowles, Barth, Cortazar and Boon*, Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1983;

D'haen, Theo, Damrosch, David, Kadir, Djelal, *The Routledge Companion to World Literature*, New York, Routledge, 2012;

Eco, Umberto, *Şase plimbări prin pădurea narativă*, Editura Pontica, 2006;

Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, Editura Polirom, Iaşi, 2016, traducere de Ştefania Mincu şi Daniela Crăciun;

Foucault, Michel, *Ordinea discursului. Un discurs despre discurs*, Editura Eurosong and Book, Bucureşti, 1998, traducere de Ciprian Tudor;

Genette, Gérard, *Narrative Discourse. An Essay in Method*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1980;

Greimas, Algirdas-Julien, *Structural Semantics: An Attempt at a Method*, Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press, 1983, translated by Daniele McDowell, Ronald Schleifer, and Alan Velie;

Harvey, David, *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Blackwell Publishers, Cambridge Massachusetts, USA, 1990;

Hassan, Ihab, *The postmodern Turn*, Ohio State University, 1987;

Hermerén, Göran, *Influence in Art and Literature*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1975;

Hutchen, Linda, *Politica postmodernismului*, Editura Univers, Bucureşti, 1997, traducere de Mircea Deac;

Hutchen, Linda, *Poetica postmodernismului*, Editura Univers, Bucureşti, 2002, Traducere de Dan Popescu;

Huctheo, Linda, *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario, 2006

Jamson, Fredric, *The Cultural Term*, Verso, Londra, 1988;

Istorie (literară) medievală

Bachelard, Gaston, Pământul și reveriile odihnei: eseu asupra imaginilor intimității, traducere de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1999.

Bachelard, Gaston, Pământul și reveriile voinței, traducere de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1998.

Bachelard, Gaston, Poetica reveriei, traducere de Luminița Brăileanu, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.

Bachelard, Gaston, Poetica spațiului, traducere de Irina Bădescu și Mircea Martin, Editura Paralela 45, Pitești, 2003.

Benoist, Luc, Semne, simboluri și mituri, traducere de Smaranda Bădiliță, București, Editura Humanitas, 1995

Bloch, Marc, Societatea feudală, vol. 1-11, Cluj Napoca, Ed. Dacia, 1996-1998

Boia, Lucian, Pentru o istorie a imaginarului, Editura Humanitas, București, 2000.

Braga, Corin, De la arhetip la anarhetip, Editura Polirom, Iași, 2006.

Braga, Corin, Morfologia lumilor posibile, Editura Tracus Arte, București, 2015.

Braga, Corin, 10 studii de arhetipologie, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2007.

Brion, Marcel, *Arta fantastică*, vol.1, traducere și posfață de Modest Morariu, Editura Meridiane, București, 1970.

Burgos, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, traducere de Gabriela Duda și Michaela Gulea, Editura Univers, București, 1988.

P. Burke, *Renașterea europeană*, Polirom, Iași, 2005

Caillois, Roger, *Abordări ale imaginarului*, traducere de Nicolae Baltă, Editura Nemira, București, 2001.

Caillois, Roger, *Eseuri despre imaginație*, traducere de Viorel Grecu, Editura Univers, București, 1945

Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, Editura Polirom, Iași, 2005.

Clanchy, Michael T., *Abélard*, Paris, Flammarion, 2000;

Durand, Gilbert, *Arte și arhetipuri*, traducere de Andrei Niculescu, București, Editura Meridiane, 2003.

Durand, Gilbert, *Aventurile imaginii*, traducere Muguraș Constantinescu, Editura Nemira, București, 1999.

Durand, Gilbert, *Introducere în mitologie*, traducere de Corin Braga, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004.

Durand, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei*, traducere de Irina Bădescu, Editura Nemira& Co, București, 1997.

Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, traducere de Marcel Aderca, Editura Univers, București, 1977;

D.- H. Pageaux, *Literatură generală și comparată*, Polirom, Iași, 2000

- D. DE ROUGEMONT, Iubirea și Occidentul, Univers, , București, 1987
- Eco, Umberto. *Six Walks in the Fictional Woods*. Harvard University Press, 1994
- Eliade, Mircea, Imagini și simboluri, traducere de Alexandra Beldescu, Editura Humanitas, București, 2013;
- E. R. Curtius, Literatura europeană și Evul Mediu latin, Univers, București, 1970
- Genette, Gerard, Figuri, traducere de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1978.
- Genette, Gerard, Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune, traducere de Ion Pop, Editura Univers, București, 1994.
- Genette, Gerard, Opera artei, traducere de Muguraș Constantinescu, Editura Univers, București, 1999;
- Huizinga, Johan, Amurgul Evului Mediu, traducere din limba olandeză de H.R. Radian, prefață de Gabriel Liiceanu, Editura Univers, București, 1977.
- Jung, Carl Gustav, În lumea arhetipurilor, traducere, prefață, comentarii și note de Vasile Dem. Zamfirescu București, Editura Jurnalul literar, 1994.
- le Goff, Jacques, Imaginarul medieval: eseuri, traducere de Marina Rădulescu, Editura Meridiane, București, 1991
- le Goff, Jacques, Pentru un alt ev mediu, vol 1-11, flucurești, Ed. Meridiane, 1986.
- Jolivet, Jean, Abélard - artele limbajului și teologia, Galaxia Gutenberg, 2012;
- Guizot, François, Abailard et Héloïse - essai historique, Paris, Didier, 1853;
- Randell, Keith, Reforma catolică și contra reforma, București, Ed. A11, 2001.
- Newman, Barbara Jane, Making love in the twelfth century: "letters of two lovers" in context, University of Pennsylvania Press, 2016;

Jolivet, Jean, Abélard en son temps : actes du colloque international organisé a l'occasion du 9e centenaire de la naissance de Pierre Abélard, Belles lettres, 1981 ;

Jeffrey Burton Russell, Dissent and reform in the early Middle Ages, University of California Press, 1965;

Jeffrey Burton Russell, Witchcraft in the Middle Ages, Cornell Univ Pr, 1972;

Wunenburger, Jean-Jacques, Imaginarul, traducere de Dorin Ciontescu-Samfireag, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2009.